

Pædagogisk arbejde – kampen mellem fintfølelse, relationsviden og ekspertviden under markedsstyrede rammebetingelser

**Hanne Meyer-Johansen
og Britta Dumstrei**

Artiklens ærinde er at sætte fokus på, hvordan pædagoger på det social- og specialpædagogiske område skal navigere mellem forskellige vidensformer, der kæmper mod hinanden ud fra markedsstyrede logikker. Med udgangspunkt i et forskningsprojekt omhandlende pædagogisk faglighed på tværs af social- og specialpædagogiske tilbud vil artiklen fremhæve to gennemgående vidensformer, som pædagogerne betjener sig af i deres arbejde; nemlig en form for ekspertviden der baserer sig på eksternt defineret videnskabelig viden og metoder overfor en relationsviden, som omhandler internt udviklet viden på basis af et personligt kendskab til de pågældende børn og borgere. Med afsæt i disse fund fra forskningsprojektet og med hjælp fra bl.a. Karl Marx, Hartmut Rosa og Zygmunt Bauman og deres kritiske teser om kapitalisme, acceleration og det senmoderne samfund vil artiklen frembringe eksempler på, hvordan markedsorienteringen sætter det klassiske socialpædagogiske arbejdes dannelses- og myndiggørende ambitioner under pres, samt hvordan pædagogers faglighed underordnes de markedsstyrede betingelser og synliggør behovet for fællesfaglige mødesteder for at udvikle og styrke fagligheden.

Pædagogisk faglighed, markedsføring, vidensformer, dialogværksted, relationsviden, ekspertviden

Med denne artikel ønsker vi at sætte fokus på, hvordan samfundets konkurrencestatslige og markedsbaserede krav håndteres og opleves af pædagoger fra forskellige pædagogiske sammenhænge på det social- og specialpædagogiske område¹. Artiklen vil tage fat på spørgsmålet om, hvorvidt den pædagogiske faglighed reduceres til ren og skær conceptpædagogik, og dermed en form for subsumeret markedsgjort pædagogik, gennem pædagogers ukritiske indoptagelse af de konkurrencestatslige krav og principper? Eller om der blandt pædagoger kan genfindes særegne værdisæt og viden, som kan danne modvægt til de markedsgjorte styringsmekanismers fokus på effektivitet og dokumentation? De klassiske pædagogiske idealer handler om at gøre mennesker i stand til at leve myndige og selvbestaltede liv på egne præmisser, som kræver tid, tålmodighed og vedholdenhed, et ideal der kan være svært at fastholde indenfor den enkelte pædagogiske kontekst, hvor hverdagen er spundet ind i ydre målbare hensyn. Artiklen vil drøfte mulighederne for at redefinere de pædagogfaglige mulighedshorisonter gennem kollektive møder på

1 I artiklen vil social- og specialpædagoger fremover blive omtalt som pædagoger.

tværs af arbejdslivets lokale bindinger og vurdere deres egenskab som indgang til kvalificering af den pædagogiske faglighed særlige styrker og potentialer. Ikke mindst som tankevækkende bud på at bryde med styringsformen af de markedsgjorte velfærdstatslige tilbud, hvis rationaler levner ringe plads til de personlige hensyn, hjælp og omtanke, som den pædagogiske faglighed netop har som sit vidensgrundlag og perspektiv. Artiklen vil hermed sætte spot på markedsorienteringens tendens til tilsidesættelse af de faglige orienteringer, som pædagoger selv betragter som de vigtigste, til fordel for objektive standarder og afpersonalisering af relationsarbejdet, samt undersøge, hvad der skal til for at give rum til det pædagogiske projekts udvikling og udbredelse.

Om forskningsprojektet 'Social- og specialpædagogik – i et professionsfagligt og brugerbaseret fremtidsperspektiv'

Det empiriske grundlag for denne artikel baserer sig på et flerårigt forskningsprojekt fra 2017-2020, som havde til formål at undersøge omfang og indhold af fællesfaglige kompetencer og perspektiver indenfor det social- og specialpædagogiske arbejdsfelt på tværs af feltets mange målgrupper². Formålet med undersøgelsen var at afdække kernefaglige perspektiver i pædagogers faglige selvforståelser på tværs af målgrupper og institutionelle kontekster. Dette med udspring i en erkendelsesinteresse, der baserer sig på spørgsmålet om, hvilke forestillinger og faglige idealer pædagoger *selv* giver udtryk for, og hvorvidt disse kan formuleres som nogle fællesfaglige grundprincipper, der kan udfordre samtidens ensidige fokus på instrumentalisme og målbarhed. I undersøgelsen indgik pædagoger fra arbejdsfelter med meget varierede målgrupper med mennesker med forskellige kapacitetsudfordringer, diagnoser, alder og livssituation. Undersøgelsen var 2-delt i form af en 1. fase med 12 dybgående interviews med 25 pædagoger på 8 forskellige pædagogiske arbejdspladser. Dette blev efterfulgt af en 2. fase med to på hinanden følgende dialogværksteder, hvor pædagogerne mødtes og reflekterede sammen i et fælles fysisk rum væk fra deres arbejdsrelaterede kontekster, hvilket udgjorde en central metodisk pointe. Dette for at give pædagogerne muligheder for selv at komme med deres bud på, hvad der driver dem i arbejdet, og hvad der kendetegner deres faglige selvforståelse. I dialogværkstederne mødtes de på tværs af arbejdslivskontekster og blev bragt sammen i grupperdrøftelser, hvor de kunne høre hinandens fortællinger. Denne fremgangsmåde havde metodisk til formål at bidrage til en organisatorisk og intersubjektiv overskridelse af interviewenes lokale afsondrethed. Gennem en fremtidsværkstedinspireret opfordringsstrukturel ramme fik de mulighed for at samtale med hinanden under en fælles tematik om henholdsvis professionens status: *hvor trykker skoen?*- og fremtid: *hvad vil vi gerne være kendt for?* - (Eikeland

² Interviewundersøgelsen blev gennemført i tæt samarbejde med ph.d.-studerende og lektor Gitte Lyng Rasmussen samt adjunkterne Mads Thomsen og Nadja Ryberg Danniso, og dialogværkstederne i samarbejde med vidensmedarbejdere og lektorer Britta Dumstrei, Tim Vikær Andersen samt Louise Matthiasen

2012, Jungkt & Mullert 1984, Bladt 2014). Disse metodiske greb havde til formål at give plads til mulige faglige myndiggørelsesperspektiver med teoretisk afsæt i en kritisk-utopisk forskningstradition (Nielsen & Nielsen 2005).

Relationsviden og ekspertviden

Dialogværkstedernes andet formål var at give deltagerne mulighed for at drøfte de forskningsmæssige fund, som udsprang af den indledende interviewundersøgelse, der var organiseret som semistrukturerede fokusgruppe- og individuelle interviews på basis af samme interviewguide og analyseret efter hermeneutiske grundprincipper (Kvale & Brinkmann 2015). Et centralt fund herfra bestod af forekomsten af to dominerende vidensformer, som pædagogerne henviste til i deres beskrivelser af deres arbejde, hvilke blev fremanalyseret af interviewmaterialet via en Webersk idealtypelogik (Weber 1978, 2013, Fulcher & Scott 2007). Disse bestod af dels en form for **ekspertviden**, der baserede sig på udefra (eller oppefra) kommende standardiserede koncepter, viden og metoder og dels en **relationsviden**, som omhandlede en subjektiv og lokalt forankret viden på basis af et indgående personligt kendskab til de pågældende børn og brugere.

Disse vidensformer blev i interviewene fremstillet som overvejende uproblematisk integrerbare størrelser, hvor den ekspertvidensbaserede logik blev beskrevet som et vigtigt handleberedskab og vidensgrundlag i bestræbelsen på at kunne agere relevant og understøtte udvikling, behov og ønsker for de pågældende mennesker³. Vidensformerne blev beskrevet som nogle potentielt gensidigt afhængige, men også forskelligartede pædagogiske ”forholdemåder”, som pædagogerne kunne bringe i spil som redskaber uden synderlig indbyrdes modstrid. Denne konsensusbaserede opfattelse af de to vidensformer stod i tydelig kontrast til pædagogernes efterfølgende drøftelser i dialogværkstedet, hvor deres erfaringsudvekslinger ansprede nogle kritiske erkendelser om deres arbejdslivs forhold og betingelser. Af gruppedrøftelserne udsprang således nogle tydelige fælles forståelser af nogle mere generelle samfundsmæssige tendenser, som de oplevede som en underminering af det pædagogiske arbejdes styrker og potentialer.

Begge vidensformer blev genkendt og inddraget af pædagogerne i dialogværkstedets drøftelser af professionens status og fremtid og blev inddraget aktivt i deres drøftelser af, hvad de oplevede som barrierer i deres pædagogiske praksis. Her udtrykte de gennemgående en oplevelse af, at udefrakommende logikker og incitamentsstrukturer dikterer, hvordan der skal prioriteres mellem opgaverne i det daglige arbejde. Det blev eksempelvis fremhævet, at det oftest er de eksternt udviklede metoder og tilgange, som opprioriteres af

3 Dette gælder særligt for de steder, hvor man anvender forskellige former for neuropædagogiske metoder og tilgange, hvor begrundelsen herfor baserer sig på en naturvidenskabelig forståelse af hjernens funktionsmåde.

deres lokale ledelser og fra politisk hold, fordi disse netop lader sig måle og veje. Hvilket korresponderer med dén naturvidenskabelig inspirerede tænkning, som den ekspertbaserede vidensform baserer sig på. Endvidere omtalte de i dialogværkstedet vidensformerne som nogle indbyrdes konkurrerende og stærkt ulige størrelser, hvilket blev oplevet som en barriere i deres bestræbelser på at bedrive relevant pædagogisk arbejde og være i stand til at understøtte brugerne i deres særegne livssituation ved at kunne ”møde dem, der hvor de er”. Vidensformernes hierarkiserede forhold syntes at gøre det svært at legitimere betydningen af mere processuelle tidslogikker, der kan give plads til de nødvendige subjektive hensyn, som det pædagogiske arbejde kræver (Engen 2014, 2017). Sideløbende med deres kritik af vidensformernes ulige position fremkom der en række sammenfaldende kritikker af de økonomisk funderede målstyringskrav, som de beskrev som ensidige og ligefrem kontraproduktive i forhold til at skulle bedrive relevant pædagogisk udviklingsarbejde, hvilket blev udtrykt på følgende vis:

Ét af de steder, hvor jeg synes, at skoen den trykker, det er, at vi bliver målt på noget som egentlig ikke siger så meget om, hvor godt et stykke arbejde vi laver for vores brugere. Vi bliver målt på nogle meget praktiske ting, vi er et midlertidigt botilbud, så vi bliver målt på, hvor lang tid folk er indskrevet, vi bliver målt på om vi har lavet nogle specielle skemaer, vi bliver målt på ting af den slags der, som er meget administrativt. Det handler overhovedet ikke, om hvorvidt borgeren har flyttet sig eller fået det bedre eller nogen andre ting. Og det synes jeg er måske det allerstørste problem i hele det pædagogiske felt, også i børnehaverne for den sags skyld. De bliver jo også målt på har de lavet den sprogtest. Men ikke om, at barnet er et harmonisk menneske, vel?

Den skæve selektion i vidensformernes autoritative gennemslagskraft kommer således også til udtryk i dén måde resultaterne af det pædagogiske arbejde opgøres på overfor pædagogernes ledelser, forvaltning og bevillingsgivere, hvor der ifølge pædagogerne måles på det forkerte, idet monitoreringen foregår udelukkende på basis af administrative logikker. Pædagogernes faglige viden om, hvad der bidrager til trivsel og livskvalitet i et bredere perspektiv for de mennesker, de arbejder med, opleves som underordnet nogle eksternt fastsat målbare logikker. Et andet udsagn der illustrerer tilsidesættelsen af den relationsbårne vidensforms fokus på menneskers åbenlyse behov til fordel for en økonomisk nyttekalkulerende logik, fremgår af det følgende:

Men inden for det område jeg er, der er det meget professionens tilstand, at det hele går op i penge fuldstændigt! Altså jeg har været på institutionen i mange år og det bliver værre og værre. Jeg

har lige et eksempel på et barn som har været hos os, som kom fra moren, og blev anbragt hos os også kom et halvt i en familiepleje, der så brød sammen, så kom barnet tilbage til os og i løbet af 14 dage, så skulle det lige kastes ud i en anden familiepleje. Og faktisk var der slet ikke mulighed for nogen udslusning, vi skulle bare nærmest aflevere det der barn! Altså den måde, at vi bliver udfordret af forvaltningerne, fordi det hele er sådan en, hvad skal man sige en købmandsmodel. At man får penge for de 14 dage for at have ham der og så er det bare det. Og det synes jeg er meget fagligt udfordrende på mange områder. For det er åbenbart helt underordnet, hvad er rigtigst for barnet og for barnets familie.

Disse udpluk af citater fra undersøgelsen indikerer, at når pædagerne skal sætte ord på, hvad der fylder mest i deres pædagogiske dagligdag, opleves de mange økonomiske hensyn og ydre standardiseringskrav som markant forstyrrende betingelser, der ikke levner plads til at udføre arbejdet på basis af den relationsbaserede vidensform og pædagogiske dømmekraft, hvilke de selv betragter som essensen og grundlaget for deres pædagogiske faglighed.

Markedsgørelsen af pædagogisk arbejde

Pædagogernes kritikker kan ses som et led i en længerevarende historisk udviklingsproces. Det social- og specialpædagogiske arbejdsfelt er igennem de sidst 20-25 i stigende omfang blevet udfordret politisk i kraft den offentlige sektors udbredte styringslogik New Public Management, som efterspørger evidensbaserede metoder indenfor feltet ud fra forventningen om, at velfærdsopgaverne kan løses mest rentabelt og omkostningseffektivt. Det tiltagende fokus på det pædagogiske arbejdes økonomiske udgiftsside har bidraget til en stigende grad af nytteorienteret resultatorientering og har sat sig igennem som et politisk ønske om anvendelsesorienteret forskning og metoder, der baserer sig på naturvidenskabelig funderet *viden der virker* (Christensen & Krejler 2015, Buus et al 2011, Aabro 2021a, 2021b). Denne tænkning gennemsyner hele det velfærdsstatslige område som følge af moderniseringen af den offentlige sektor, hvor den tiltagende markedsgørelse og privatisering har ført til udvikling af et konkurrencestatsligt udbudssystem, hvor der fokuseres på ”best practises” og ressourceoptimering ud fra en simpel og kortsynet omkostningslogik (Pedersen 2011, 2015, Hjort 2001, 2004, 2012). Udbredelsen af omfattende dokumentations- og registreringskrav indenfor området kan anskues som et led i en økonomisk logik, hvor velfærdsarbejdet forventes at kunne dokumentere sine resultater og succeser i bestræbelsen på at fremstå som et attraktivt tilbud overfor potentielle ”kunder”. Denne dominerende markedstænkning sætter sig igennem på de enkelte bosteder, behandlingssteder og institutionstyper som en isomorf mekanisme (Powell & DiMaggio 2004), hvor alle kæmper for at være de mest eftertragtede leverandører af sociale

ydelser med ekspertise på basis af dokumenterede og målbare vidensområder og metoder, der oftest henter sin inspiration indenfor naturvidenskabelige og objektive idealer.

Den kapitalistiske samfundsmodel i teori og praksis – betydning for pædagogisk arbejde

Markedstænkning og kapitalisme kan grundlæggende ses som to sider af samme sag. Som erstatning for personlige og mellem-menneskelige relationer bliver der i det kapitalistiske samfund tale om, at en abstrakt og upersonlig magt overtager styringen mellem individerne og reguleringen i samfundet. Dette princip sætter sig igennem i kraft af forskellen på brugsværdi og bytteværdi, hvor sidstnævnte udgør den altdominerende kraft og objektive princip om, at det ikke handler om at skabe konkrete og brugbare ting, som brugsværdien foreskriver. Derimod handler det om at skabe mest mulig abstrakt værdi i form penge, der omsættes på varemarkedet i form af en bytteværdi (Sørensen 2015, Marx 1970). Med bytteværdien som den vigtigste drivkraft, reduceres værdien af arbejdet til at udgøre varer, der kan afsættes på et marked. Den kapitalistiske produktion er underlagt det formål at skabe vedvarende mere økonomisk værdi, hvilket står i skarp modsætning til de pædagogiske grundværdier og dermed får betydelige konsekvenser for det pædagogiske arbejdes betingelser (Pedersen 2011, 2015, Mau 2022).

Hartmut Rosa udgør én af de nulevende fremtrædende samfundsforskere, der bringer arven fra Marx ind i en nuværende samfundskontekst i form af sine analyser af accelerationssamfundet med afsæt i bl.a. Marx' fremmedgørelsestele. Denne tese anfører, at (løn)arbejderne under kapitalismen ikke længere producerer varer, der tilhører dem selv, hvilket bevirker, at de bliver fremmedgjorte overfor deres egen arbejdsproces og det produkt, de fremstiller, fordi de fratages muligheden for at bestemme over arbejdet mål, middel og metoder (Rosa 2022). Denne fremmedgørelseslogik kan genfindes i pædagogernes oplevelse og kritik af, at der måles på det forkerte og forenkede, fordi det komplekse pædagogiske relationsarbejde bedst kan karakteriseres som brugsværdibaseret, set i forhold til den særlige og subjektive værdi, dette arbejde kan bibringe det enkelte barn eller bruger med behov for pædagogisk støtte.

Accelerationssamfundet definerer Rosa som et samfund, der er drevet af en optimering på kortest mulig tid for at opnå det bedst mulige resultat og samtidig have konstant kontrol med processen (Rosa 2022:76). Denne samfundsformation betragter han som en naturlig konsekvens af et kapitalistisk og konkurrencebaseret markedssystem, der baserer sig på en abstrakt bytteværdilogik snarere end en substantiel brugsværdilogik (Rosa 2014). Accelerationssamfundets drivkraft består af en konstant stræben mod at åbne nyt, udvide, uddybe, forbedre, aktivere, fordi kravet om vækst tilsiger denne nødvendighed for at bevare velstand og position i det moderne samfund.

Dette højhastighedssamfund fører til, at vi på alle niveauer stræber efter at have kontrol, både individuelt, kulturelt og institutionelt. En kontrol der skal hjælpe os med at holde styr på udviklingen, men som også bevirker at vi får endnu mere travlt, hvilket øger fremmedgørelsen blandt mennesker. Som modstrategi til denne udbredte fremmedgørelse fremhæver Rosa nødvendigheden af, at det ukontrollerbare får mere plads i verden, fordi det kun er her, der kan skabes nærvær, hvilket der i pædagogisk praksis kan have svære vilkår på grund af den stadigt strammere styring af feltet. Ifølge Rosa er det afgørende, at der skabes rum og plads til *resonans* mellem mennesker i form af muligheden for at lade sig påvirke og bevæge af andre og af verden og selv kunne resonere tilbage, hvorved der kan opstå responsive øjeblikke mellem mennesker (Rosa 2022, pp. 32-35). Dette fordrer dog, at det ukontrollerbare tildeles værdi og accepteres, som noget man ikke kan konceptualisere eller standardisere sig ud af (Rosa 2020, Clausen 2022).

Det social- og specialpædagogiske arbejde er i lighed med andre velfærdsområder 'ramt' af accelerationsprocesser via besparelser, øget mål- og dokumentationskrav, kvalitetssikring, tidspres mm., hvilket står i modsætning til det ukontrollerbare og resonansen. Disse markedsbetingede logikker hæmmer muligheden for at understøtte nærvær og resonans med fokus på brugernes udviklingspotentialer og uopfyldte behov, idet hensyn til at demonstrere effektivitet, målbarhed og kontrol bliver styrende og dominerende i dagligdagen. Det social- og specialpædagogiske område synes at blive særligt ramt af denne markedsførelse, idet målgrupperne inden for dette område er kendetegnet ved børn, unge og voksne med forskellige former for funktionsnedsættelser, der netop *ikke* formår at efterleve konkurrencesamfundets omfattende præstationskrav og derfor i stigende omfang italesættes som en omkostningstung samfundsbyrde (Falster 2021, Hesselbæk 2020).

Markeds- og forbrugssamfundets betydning for mennesker i udsatte positioner

En anden samfundstænk med et skarpt blik for den senmoderne kapitalismes inhumane konsekvenser som kan bidrage relevant med dens betydning for pædagogisk faglighed, er den polske sociolog Zygmunt Bauman. Baumans kritiske analyser af den senmoderne og flydende kapitalisme viser dens moralske konsekvenser for mennesker i udsatte positioner af social eller funktionel art. Mennesker som står i centrum for det pædagogiske arbejde - i form af bestræbelser på at inkludere dem i samfundet og de sociale fællesskaber - har således meget trange kår under det, Bauman betegner som den flydende og globaliserede form for modernitet. Samfundsudviklingen styres af de globale markedskræfters ansigtsløse dynamikker uden hensyntagen til de sociale relationer, men kun har overflod og øget forbrug som sine vigtigste mål (Bauman 2001 pp. 129-131). Disse markedskræfter tilsidesætter systematisk hensynet til

de mellem menneskelige – og pædagogiske - fordringer som nærvær, empati, eftertænkning og tillidsbaserede relationer. Derimod favoriserer denne forbrugsorienterede samfundsformation entydigt mennesker, der formår at gribe de mange forbrugsmuligheder og omstille sig til nye situationer i kraft af manglende sociale forpligtelser. De der *ikke* er i stand til at efterleve dette ideal, men derimod befinder sig i en position uden valgfrihed, betegnes af Bauman som de *defekte forbrugere* (Bauman 1998). Dette omfatter netop mange af de mennesker, der har behov for pædagogisk støtte i deres hverdag, men som underkendes moralsk-samfundsmæssigt, idet de ikke efterlever samfundets krav og forventninger til bl.a. forbrug samt det at kunne forsørge sig selv gennem regulært lønarbejde.

Baumans kritiske pointer omkring forbrugssamfundets stratifikation og værdifastsættelse af mennesker efter evnen til forbrug som et tegn på succes, genfindes visse steder i pædagogernes refleksioner over de betingelser og vilkår, som de oplever de mennesker, at de arbejder med, befinder sig i. Således er brugernes livssituation ofte kendetegnet ved yderst begrænsede valgmuligheder, idet de snarere er tvunget til at tage, hvad de kan få. I forbrugssamfundet betragtes dette som en taberposition i kraft af mangel på valgmuligheder, hvorfor de anses for at være samfundsmæssigt værdiløse. Denne samfundsmæssige tendens til nedvurdering af mennesker, der befinder sig i socialt udsatte positioner og ikke kan forsørge sig selv gennem et lønarbejde, fremhæver pædagogerne som noget, der fylder i samfundsdebatten i form af nedvurdering, stigmatisering og eksklusion af mennesker i udsatte positioner, og som noget der påvirker dem negativt i deres pædagogiske bestræbelser på at styrke mennesker i deres udvikling og myndiggørelse (Bauman 2005, 2012). På en af dialogværkstedets vægaviser fremsættes således udsagnet: ”De udsatte er blevet mere udsatte”, hvilket uddybes af én af pædagogerne på følgende vis:

Det er blevet hårdere at være socialt udsat i DK. Der er også noget i den måde, der bliver talt om socialt udsatte grupper på. Det er ofte meget disrespektfuldt og meget mistænkeliggørende. De fremstilles jo som dovne. Også i den offentlige debat, hvor der jo nærmest ikke er grænser for, hvad man kan tillade sig at sige. Og der er også megen selvstigmatisering i at det bliver endnu vigtigere at være ligesom de andre.

Der udtrykkes her en bekymring over en samfundsmæssigt herskende norm om, at mennesker selv skal påtage ansvaret for deres hjælpebehov, hvilket kan føre til en inderliggørelse af den individuelle skyldspålæggelse og dermed tendenser til selv-stigmatisering. Denne individualiserende diskurs gør det samtidig vanskeligt at fremføre strukturelle begrundelser eller hvad der var mere acceptabelt tidligere - at give samfundet skylden for sin individuelle ulykke. Strukturelle

årsagsforklaringer betragtes som illegitime i samtidens tidsånd, som er indlejret i en neoliberal og nytteoptimerende logik, hvilket pædagerne mærker og oplever på nært hold i form af et negativt omverdenssyn og en underkendelse af værdien af deres arbejde med at skabe livskvalitet og udviklingsmuligheder for samfundets udstøede.

Så udover at selve det pædagogiske arbejde udsættes for barrierer og begrænsninger, som pædagerne udtrykte omfattende frustration over i deres drøftelser i dialogværkstederne, fremhæves også udbredelsen af et omsiggribende negativt menneskesyn, som brugerne i stigende grad udsættes for. Synet på brugerne har betydning for arbejdets autonomi, meningsfuldhed og udfoldelsesmuligheder, idet et ekskluderende og negativt grundsyn bidrager til mindre samfundsmæssig – og økonomisk – anerkendelse og support. Den kapitalistiske markedsstyring og konkurrerende selektion og hierarkisering af menneskers værdi skaber samlet set vanskeligere betingelser for pædagogernes bestræbelser med at inkludere og myndiggøre mennesker med ulige sociale og funktionelle kapaciteter.

Dialogværkstedets kritiske og utopiske potentialer

Som før nævnt fik pædagerne i dialogværkstedet mulighed for at drøfte erfaringer fra deres forskellige pædagogiske kontekster i et kritisk-pragmatisk og utopisk-fremtidsorienteret perspektiv. Dette foregik indenfor en meget åben og selv-definerende ramme, som forekom dem temmelig uvant, men også viste sig at være en særdeles kærkommen anledning til at bringe sin faglighed i spil. Ved at lade pædagerne mødes på tværs af deres arbejdspladser lykkedes ambitionen om at løfte problemstillingerne ud fra deres lokale horisont og gøre dem til genstand for fællesfaglige og socialt funderede refleksioner og perspektiver. Det forekom betydningsfuldt, at drøftelserne foregik i et åbent tværgående forum, hvor de mange lokale erfaringer blev udfoldet kollektivt med indbyrdes genkendelser og nye perspektivrige erkendelser i deres gensidige møder med hinanden (Krøjer & Hutter 2008). Ved at bringe deres erfaringer ind i en social sammenhæng med andre fagligt ligestillede syntes det at kunne bidrage til fællesskabsgenererende faglige udviklingsperspektiver, som ellers kan forekomme fortrængte, glemte og irrelevante. Endvidere afspejlede værkstederne pædagogernes udtalte behov for sådanne kollektive refleksionsrum med kolleger fra andre organisatoriske kontekster, idet mødet netop formåede at kaste lys over éns egen faglige vanetænkning.

I dialogværkstedet forholdt pædagerne sig som nævnt langt mere kritisk til de ekspertbaserede vidensformer og fremhævede her relationsarbejdets afgørende betydning for arbejdets realiseringsbestræbelser, som ofte fortrænges af den dominerende ekspertviden. Dette begrundede de med arbejdsfeltets massive brug af mange konceptualiserede metoder, som de pålægges af deres lokale ledelser at anvende og tage kurser i, men som de i værkstederne omtalte som en ensidig form for ”opskriftspædagogik”, der risikerer at afløse den pædagogiske

dømmekraft. Dømmekraften betragtede de som grundlæggende funderet i den relationelle vidensform, som de anså for at udgøre noget pædagogisk unikt. Denne vidensform blev beskrevet som et nødvendigt grundlag for, at man kan udvikle en særlig fintfølelse og kropsligt baseret viden om og fornemmelse for, hvad der kan være relevant at gøre for den enkelte i den konkrete situation, hvilket netop udgør indbegrebet af den pædagogiske dømmekraft (Engsig 2019, Andersen 2018).

Et gennemgående træk fra interviewundersøgelsen var fremhævelsen af tvivl som en faglig ressource, hvilket vandt overvældende genklang iblandt dem og blev beskrevet som en vigtig alarmklokke i forhold til, hvorvidt man handler etisk klogt og hensigtsmæssigt og om man har læst brugeren rigtigt. Tvivl blev omtalt som et eksistensvilkår i faget, men dens faglige kvalitet og styrke blev understreget igen og igen på tværs af deltagerne og de metodiske data, hvor det blev fremhævet, hvordan modet til at vedkende sig sin tvivl blev betragtet som en central pædagogfaglig kompetence (Meyer-Johansen 2022). Men som det fremgik af interviewdelen, synes tvivlen dog også at kunne vise sig også i form af en mere grundlæggende eksistentiel usikkerhed og manglende ”fast grund under fødderne”, som kan anspore trangen til mere evidensbaseret sandhedssøgen med entydige svar og præ-definerede guidelines (Kongsgaard 2022).

Anskues disse betragtninger i et samfundsmæssigt omverdensperspektiv kan et fænomen som tvivl, der idéelt set ansporer til refleksion, selvransagelse og eftertænkning, meget vel kolliderer med det som Hartmut Rosa betegner som accelerationssamfundet (Rosa 2022). Når samfundet orienteres mod konstant at udvide kontrollen over alle områder af tilværelsen, risikerer mennesker at miste sansen for den betydningsfulde resonans, fordi de sjældent hensættes til situationer, hvor tvivlen kan give plads og tid til eftertænkning og refleksion. Dette udgør nødvendige kilder til udvikling af nærvær og resonans mellem mennesker, der kan ses som tæt beslægtet med det, som pædagogerne beskriver som fintfølelse i form af evnen til at fokusere og give plads til betydningsfulde erfaringer og gensidige forståelser mellem mennesker (Rosa 2022).

I kontrast til resonans og fintfølelse relationsdannelse oplever pædagogerne i stigende grad at blive mødt med forvaltnings- og ledelsesmæssige krav om synlige og målbare resultater, der kan dokumenteres og præsenteres overfor omverdenen for at sætte kommunen og bostedet i et bedre lys, der kan tiltrække borgere og bevillingsgivere (Hjort 2001, 2012, 2015). Her efterspørges evidensbaseret og sikker viden på bekostning af det diffuse relationsarbejde, som er kendetegnet ved at være tidskrævende, uforudsigeligt og udgøre en stadig kilde til tvivl og usikkerhed. Så tvivlen og fintfølelsen udgør kompetencer, der skal udvikles på basis af den relationelle viden, hvilket pædagogerne fremhæver som deres vigtigste vidensgrundlag, men som har yderst trænge kår, idet de netop ikke lader sig måle og veje eller afsætte på det konkurrerende vidensmarked.

Markedsgørelsens underminering af det pædagogiske arbejdes kompleksitet og faglige udviklingspotentialer

Undervejs i dialogværkstederne kom det frem, at de forskellige former for ekspertvidensbaserede metoder og koncepter også kan kvalificere den pædagogiske tvivl, men kun hvis den anvendes relevant og selvvalgt på basis af den pædagogiske refleksion, vurdering og dømmekraft. Problemet opstår, når den ekspertbaserede vidensform bliver enerådende og fortrænger den pædagogiske relationsviden og den deraf følgende fintfølelse, som handler om at udvikle en kvalificeret fornemmelse, opmærksomhed og nysgerrighed, hvilket netop fordrer tid og nærvær til at kunne udvikle relationsdannelse og agere på basis af pædagogisk omtanke (Rothuizen 2016, 2020). Disse essentielle egenskaber og værdier risikerer at blive fortrængt, når den ekspertbaserede vidensform systematisk får forrang og udgør den vigtigste komponent, der tæller som de ressourceudløsende legitime kvalitetskriterier.

Den forsimplede markedsgørelse, som har overtaget styringen af store dele af den offentlige sektor og drives af hensyn til effektivitet og abstrakte målbare resultater, medfører således en lang række dehumaniserende konsekvenser, som underminerer og skævvrider det pædagogiske arbejdes langsigtede og tålmodighedskrævende formål. Mange af de problemstillinger, som mennesker på det social- og specialpædagogiske område befinder sig i, er komplekse, sammensatte og vilde (Krogstrup 2007, Bladt et al 2022). Den markedsstyrede incitamentslogik indenfor velfærdssektoren ansporer mest til faste manualer og forenkede mål, hvilket korresponderer skidt med de nødvendige løsninger til at imødekomme sådanne komplekse problemer, som er uforudsigelige i deres grundsubstans. Dette medfører, at pædagogerne oplever en *faglig irrelevans* i forhold til deres fagligheds ubetingede styrke i at kunne indleve sig i, forstå og fornemme menneskers behov, personlighed og livsmuligheder på kvalificeret vis og på denne baggrund kunne møde dem med relevante forventninger. Hvilket også betyder at have modet og viljen til at påtage sig sådanne komplekse opgaver, som ikke indeholder nogen garantier for succes. Og hvor man skal stå imod de økonomiske styringslogikkens indbyggede tendens til at opprioritere de nemmere – og mindre komplekse - sociale problemer, som kræver enkle løsninger. Dette udgør et velkendt fænomen indenfor socialt arbejde i form af begrebet ”creaming”, hvor de professionelle anspores til at nedprioritere de ”tunge” sociale sager, hvor chancen for succes vurderes som lav, mens de sager med den potentielt højeste succesrate opprioriteres (Lipsky 2010).

Når staten eller kommuner tvinger de standardiserede metoder og dokumentation ned over de pædagogiske tilbud, kan det således føre til meningstab blandt pædagogerne, men også en oplevelse af at man hensættes til situationer, hvor forrående praksisser bliver det mest nærliggende (Birkmose 2013). Når tid og økonomi bliver de vigtigste faktorer, bliver det vanskeligt at udøve nærvær og opmærksomhed, som udgør de vigtigste aspekter for at bedrive afstemt og anerkendende pædagogik.

Afrunding

Markedsgørelsens instrumentalisering af det pædagogiske arbejde fører i stigende grad til økonomisk baserede og ikke-faglige prioriteringer i det pædagogiske arbejde, hvilket bidrager til fremmedgørende og fagligt irrelevante løsninger. Denne tendens kom tydeligt til udtryk i undersøgelsen, hvor en gruppe pædagoger under en fremtidsværkstedslignende ramme reflekterede sammen over fagets muligheder og begrænsninger. Her udsprang en udtalt konsensus omkring deres fælles oplevelser af markedsgørelsen af arbejdet i form af ydre kontrol og målbare resultater udadtil på bekostning af hensynet til brugernes behov og udvikling indadtil. Det pædagogiske arbejdes brugsværdimæssige substans fortrænges således af kravet om afsætningsmuligheder på det konkurrencestatslige varemarked! Endvidere bidrager markedsgørelsen til en mere gennemgribende samfundsmæssig forbrugerorientering og konkurrerende hierarkisering af menneskers værdi i overensstemmelse med deres evner til at forbruge og begå på arbejdsmarkedet, hvilket netop udgør majoriteten af de mennesker, som pædagoger er sat i verden for at støtte og udvikle i kraft af deres ulige sociale og funktionelle livschancer.

Når den ekspert- og evidensbaserede viden favoriseres på bekostning af den relationsbårne, kan den ulige konkurrence imellem vidensformerne anspore pædagogerne til at legitimere deres faglighed gennem mere ensidig brug af den ekspertviden, som påføres udefra. Den markedsstyrede konkurrence kan splitte de pædagogiske medarbejdere på tværs af arbejdspladserne snarere end at bidrage til videndeling og at blive klogere sammen. Denne tendens blev indikeret gennem interviewundersøgelsen, der foregik i pædagogernes lokale arbejds kontekster med ret pragmatiske og markedstilpassede betragtninger til følge. Disse ændrede markant perspektiv, da de mødtes med fagkolleger fra andre pædagogiske arbejds kontekster i dialogværkstederne og sammen formulerede kritikker og visioner for fagets udfordringer og potentialer. Sådanne tværgående møder kan derfor bidrage til kollektive faglige erkendelser af, hvordan det pædagogiske arbejdes subjektive, sociale og relationsbårne mulighedsbetingelser sættes under pres af markedets definitions magt og prioritering af det pædagogiske arbejde.

Tværgående mødesteder mellem fagkollegaer fra forskellige arbejds kontekster kan således bidrage til at løfte individuelle frustrationer og afmagt udover den enkelte pædagogiske arbejdsplads i sin lokale afsondrethed og gøre den til genstand

for fællesfaglige kritikker og mulighedshorisonter. Det åbner for at reflektere kollektivt over den pædagogiske fagligheds samfundsmæssige betydning og opgave og genfinde dens særlige styrker og potentialer, som kan forekomme hengemte og fortrængte. Sådanne genopdagelser og videreudvikling af fælles pædagogfaglige værdisæt må anses for afgørende som kvalificerende modvægt til markedsførelsens gennemgribende logikker. Pædagogfaglighedens særlige fokus på subjektive, sociale og relationelle forhold udgør uomgængelige aspekter i arbejdet med at understøtte og udvikle livskvalitet og deltagelsesmuligheder for de mennesker i vores samfund, som den rendyrkede markedslogik både tilsidesætter og ugyldiggør. Det er derfor altafgørende at udvide betingelserne for, at kompetente pædagogiske fagprofessionelle kan blive tildelt den nødvendige faglige autonomi til at kunne agere på basis af deres faktiske relationsviden, kvalificerende tvivl og fintfølelse og udfordre de afpersonaliserede og forsimplende markedsbetingelser, såfremt vores samfund skal kunne betegnes som menneskeligt.

**Hanne Meyer-Johansen, cand.scient.pol., ph.d., lektor på
Københavns Professionshøjskole**

**Britta Dumstrei, cand.scient.soc., lektor på Københavns
Professionshøjskole**

Referencer

- Aabro, Christian (2021a) *Pædagogers faglighed – i lyset af en stigende ekstern regulering* Ph.d.-afhandling fra ph.d.-skolen for mennesker og teknologi, Roskilde Universitet
- Aabro, Christian (2021b): *Vilde problemer og ordnede forhold - ansvarlig anvendelse af koncepter i socialt arbejde*. I Dumstrei, B. (red). *Temaer og aktiviteter i social- og specialpædagogik*. Hans Reitzels Forlag.
- Andersen, Tim Vikær (2017): ”Nu stopper du – etik og dømmekraft i det pædagogiske professionsfelt” fra Jacobsen et al (Red.) *Grundfaglig viden om profession og samfund* København: Akademisk Forlag.
- Bauman, Zygmunt (2005) *Forspildte liv* København: Hans Reitzels Forlag
- Bauman, Zygmunt (1991) *Modernity and Ambivalence* Oxford: Polity press
- Bauman, Zygmunt (2012) *På konsumptionsindustrins soptipp – om ungdomar, utbildning och utsötning* Zygmunt Bauman i samtal med Ricardo Mazzeo, Bokförlaget Daidalos AB
- Bauman, Zygmunt (2001) *The individualized society* USA: Polity Press in Association with Blackwell Publishers Ltd.
- Bauman, Zygmunt (1998) *Work, consumerism and the new poor* Philadelphia: Open University Press
- Birkmose, Dorthe (2014) *Når gode mennesker handler ondt – Tabuet om forråelse* Odense: Syddansk Universitetsforlag
- Bladt, Mette (2012): *Frirum og værksteder fra Duus et al (Red) Aktionsforskning – en grundbog* København: Samfundslitteratur
- Bladt et al (2021): ”Vilde problemer – tam velfærd” fra *Forskning i pædagogers profession og uddannelse* Vol. 5/nr. 2
- Clausen, Jacob (2022): ”Hartmut Rosa” I Hansen, M., Jørgensen M., Madsen, L. og Tofteng (red.) *Fritidspædagogiske tænkere* København: Akademisk Forlag.
- Eikeland, Olav (2012): “Action research-applied research, intervention research, collaborative research, practitioner research or praxis research?” *International Journal of Action Research* vol. 8, pp. 9-44.
- Engen, Mie (2014) *Om den daglige kamp for en (menneskelig) omsorg* Ph.d.-afhandling, Institut for Sociologi og Socialt arbejde, Aalborg Universitet.

Engen, Mie (2017) Omsorg i socialpædagogisk arbejde. Fra Vibe Larsen og Gitte Lyng Rasmussen (Red.) *Social- og specialpædagogik i teori og praksis*. København: Forlaget Frydendal.

Engsig, Thomas (2019): Har den evidensbaserede videnskab taget magten over den professionelle dømmekraft? Fra *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* Februar 2019 – Temanummer om Dømmekraft.

Falster, E. S. (2021). Vi kæmper for at leve: En social-relational og anerkendelsesteoretisk analyse af barrierer for børns agens og gensidigt anerkendende relationer set ud fra et børneperspektiv. Roskilde Universitet. FS & P Ph.D. afhandlinger

Fulcher, James & John Scott (2007). *Sociology*. New York: Oxford University Press

Hesselbæk, Bjarne (2020) *Befrielsen: de udviklingshæmmedes historie i Danmark*. 1. udgave. København: Dansk Psykologisk Forlag.

Hjort, Katrin (2012) *Det affektive arbejde*. København: Samfundslitteratur

Hjort, Katrin (2001) *Moderniseringen af den offentlige sektor*. Rapportisrække fra Erhvervs- og voksenuddannelsesgruppen. Roskilde Universitetsforlag.

Hjort, Katrin (2015): Skal man være rask for at være syg? Om konkurrencestatens krav om en kompetent klient. Fra *Gjallerhorn* Vol. 1 nr. 21 s. 82-95.

Jungk, Robert & Norbert Müllert (1984): *Håndbog i fremtidsværksteder*. (1. udg.) Politisk revy.

Krogstrup, H.K. (2007) *Det handicappede samfund – om brugerinddragelse og medborgerskab* København: Hans Reitzels forlag

Krøjer, Jo & Camilla Hutters (2008): "Kollektivet som korrektiv – fortællerværksteder som kritik af neoliberalt selvarbejde" fra *Tidsskrift for Arbejdsliv* 10. årg. Nr. 1.

Krøjer, Jo & Camilla Hutters (2006) *Metodehåndbog i fortællerværksteder* Udgivet af FFD – Folkehøjskolernes forening i Danmark.

Kongsgaard, Leif Høfting (2022) *Faglig refleksiv praksis – En undersøgelse af organisatorisk dilemmahåndtering og refleksivitet i velfærdsarbejdets frontlinje*, Ph.d.-afhandling fra Institut for kommunikation og psykologi, Aalborg Universitet

- Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services* (30th. anniversary expanded ed. ed.). New York: Russell Sage Foundation.
- Marx, Karl (1970) *Kapitalen* 1. bog 1 s. 129-132, oversat af Johannes Witt-Hansen (red.) København: Forlaget Rhodos
- Mau, Søren (2022) *Stum tvang – en marxistisk undersøgelse af kapitalens økonomiske magt* København: Forlaget Klim
- Meyer-Johansen, Hanne (2022): ”Pædagogers faglighed kan ikke sættes på formel” fra tidsskriftet *Social Udvikling* nr. 4/2022
- Nielsen, Kurt Aagaard & Birger Steen Nielsen (2006):” Methodologies in Action Research” in Nielsen, Kurt Aagaard & Lennart Svensson (red.) *Action Research and Interactive Research – Beyond practice and theory*. Maastricht: Shaker Publishing.
- Nielsen, Kurt Aagaard (2012):”Aktionsforskningens videnskabsteori”, Lars Fuglsang & Poul Bitsch Olsen (Red.) *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne*. Roskilde Universitetsforlag
- Pedersen, Ove Kaj (2011) *Konkurrencestaten* København: Hans Reitzels Forlag
- Pedersen, Ove Kaj (2018) *Reaktionernes tid – konkurrencestaten mellem reform og reaktion*-København: Informations Forlag
- Powell, W. & Paul DiMaggio (2004): The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. In Frank Dobbin (Red.) *The New Economic Sociology: A Reader* Princeton University Press
- Rosa, H. (2022): *Det ukontrollerbare*. København: Eksistensen.
- Rosa, H (2014) *Fremmedgørelse og acceleration* København: Hans Reitzels Forlag
- Rothuizen, Jan Jaap (2020) ”Kontakt i pædagogisk belysning” i Helle Alrø, Lise Billund og Sine Maria Herholdt-Lomholdt (red) *Kontakt i professionelle relationer* Aalborg: Aalborg Universitetsforlag
- Rothuizen, Jan Jaap (2016) ”Pædagogik og viden – Om viden og væren” i L. Togsverd og J.J. Rothuizen (Red.) *Pædagogiske ballader – perspektiver på pædagogisk faglighed* Frederiksberg: Samfundslitteratur
- Sørensen, E. B. (2015) ”Køn og kapitalisme”. *Modkraft*: <https://modkraft.dk/artikel/k-n-og-kapitalisme>

Litteraturliste

Weber, Max (1978) *Den protestantiske etiken och kapitalismens anda*. Lund: Argos Förlag

Weber, Max (2013) *Economy and Society*. University of California Press